

ETNOGENEZĂ ȘI CONTINUITATE. IDENTIFICAREA CETĂȚII RUSIDAVA CU GÎRDEȘTI

— UN TOPONIM NECUNOSCUT —

D. BALAȘA

La numărul localităților vilcene în care au trăit tracii, „strămoșii direcți și autentici ai geto-dacilor, în epoca bronzului și prima epocă a fierului (pe la 2000—400 î.e.n.)“, ¹⁾ adăugăm **Gârdeștii** sau **Gîrdeștii**, cartierul de sud vest al orașului Drăgășani. La nord de Gîrdești se află „mahalaua“ Momotești. Aceste cartiere (vechi sate) au avut ca punct central câte o biserică. Cartierul Momotești și-a avut și își are biserica lui, în timp ce Gîrdeștii își are biserica lui aparte, așezată pe malul stîng al pîrîului Peșceana, puțin la vest de calea ferată. Multe familii de pe bulevardul Tudor Vladimirescu, din parte de sud, între care și grupul de case „Podul Peșcenii“, țin biserică de filiala Gîrdești.

În actele oficiale ale Episcopiei Rîmnicului, figurază de sute de ani „enoria și biserica Gîrdești“. Locuitorii strămutați de aci în comunele vecine au dus cu ei cognomenul „Gîrdescu“, adică fost locuitor în Gîrdești. În comuna Sutești este încă în ființă numele de familie Gîrdescu. Dar Gîrdeștii propriu-zis sînt urmașii locuitorilor din jurul cetății Rusidava. Constatarea academicianului **Iorgu Jordan**, după care în jurul toponimelor formate de la cuvîntul „cetate“, aproape „pretutindeni există ruine de vechi fortărețe sau măcar șanțuri, resturi de ziduri etc.“, socotim că se poate aplica și toponimele derivate din traco-dacul **gard**, ca și celor din slavul **grad**, care în cele mai multe cazuri nu sînt decît traduceri ale cuvîntului cetate. ²⁾

Gîrdeștii, lipsind din **Dicționarul geografic al județului Vâlcea (1893)** și din **Marele dicționar geografic al României** (întocmit în jurul anului 1900), a făcut ca acest toponim să rămînă necunoscut cercetătorilor. A contribuit la aceasta și faptul că el se întinde de la **Capul Dealului** pînă la **Podul Peșcenii**, aproape numai pe o singură linie și cu prilejul unei încercări de sistematizare a primit numele de strada

Avram Iancu, — un nume cu adînci rezonanțe în istoria patriei, — dar care a lipsit pe cercetători de cunoașterea unui toponim destul de vechi. Ca urmare, toți cei ce s-au ocupat de Cetatea Rusidava au localizat-o la Momotești, un alt cartier al orașului Drăgășani.

Menționăm de asemenea că în colecția **Documenta Romaniae Historica**, B, vol. II (p. 513), **Gîrdeștii** de lângă orașul Drăgășani, apare ca numire dispărută. Ori, nu este adevărat.

Pornind de la precizarea pe care o facem aici, că în vorbirea curentă a localnicilor găsim toponimul **Gîrdeștii** sau **Gârdești**, **identificăm pentru prima oară cetatea Rusidava, cu această așezare.**

Originea toponimului **Gârdești** este daco-românul **gard** (mezl. **gard**, arom. **gardu**, ir. **gord**, alb. **gardh**). Cercetătorul **I.I. Russu** consideră cuvîntul **gard**, în românește, autohton.³⁾ Slavistul **G. Mihăilă**, reluînd discuția asupra aceluiași cuvînt, admite originea **traco-dacă**, apropiat cu slavul vechi **gradâ**, cu aceeași însemnare.⁴⁾ Originea dacică a cuvîntului **gard** o mai admit **Constantin C. Giurescu**⁵⁾ și **Hadrian Daicoviciu**.⁶⁾

În traco-daco-română, termenul **gard** a avut sensul de **șanț**, șanț în jurul unui loc, șanț în jurul unei case, șanț de apărare. Cu timpul, șanțului i s-a adăugat spre interiorul locului apărat, un rînd sau două de pari cu partea de jos îngropată în pămînt, iar cea de sus, împletitură cu nuiele de corn sau de carpin, formînd ceea ce s-a numit palisadă sau palancă. Atunci cînd șanțul de pămînt a fost înlocuit cu o împrejmuire de mărăcini sau de lemn, aceasta a primit numele de **gard**, pentru că îndeplinea același rol de apărare. În regiunea Drăgășani și astăzi se utilizează șanțuri simple sau duble de mărăcini sau de parmaci, pentru a apăra de vite grădinile sau viile. O veche prescripție legală prevedea obligativitatea pentru proprietarii de vii de a le împrejmui cu **gard**.

Vom aminti, în continuare, cîteva cuvinte din familia etimonului **gard**.

Poartă numele de **gardin** partea exterioară de la fundul vaselor de lemn, precum și șanțul în care se fixează fundurile. Instrumentul cu care se face **gardinul** (șanțul în care se așează fundul butoiului sau al putinii) se numește **gărdinar**.⁷⁾ Marginea postamentului în care se învîrtesc pietrele rîșniței, se numește **gardină**.⁸⁾ Borul unei pălării, în special al celor confecționate manual, din paie, se numește **gardin**. Cînd plesnește cercul de la fundul butoiului, capetele doagelor ies puțin în afară și se zice că se **dezgărdinează**. Cînd se face săpunul, la țară, după ce se răcește, se desface de marginea căldării sau a cazanului și se zice că se **dezgărdinează**. O măsea sau un dinte cînd se deslipește de gingie, se zice că se **dezgărdinează**. Ghiața cînd se topește la margine se **degărdinează**, adică se desparte de „gard“.

Bogata familie a cuvîntului **gard** ne încredințează că este vorba într-adevăr de un etimon autohton. Toate exemplele de mai sus sînt motive care pledează și pentru vechimea toponimului **Gîrdești**.

Toponimul acesta vine de la traco-dacul-român **gard** și designază pe locuitorii din jurul fortului dac Rusidava. Menționăm că în documentele românești, redactate în limba diplomatică slavă, așezarea de care ne ocupăm apare și sub forma **Grădești**. Pornind de la forma autohtonă a etimonului **gard**, multe cuvinte românești au suferit metateza lui **r** și s-au obținut formele: **a îngrădi, grădină, grădiște**. Cuvîntul **grad**, în limba română, cu însemnare de împrejmuire, nu există.

Toponimul **Gîrdești**, este deci, o moștenire traco-dacă și face parte din cele cîteva nume de locuri ce nu au suferit metateza lui **r** în perioada de influență slavă. **Dava** de aci împrejmuită cu **gard**, a avut în jurul ei apărători civili care s-au numit, cu timpul, **Gărdești sau Gîrdești**. Toponimul acesta, cîndva, designa pe locuitorii din jurul **gardului care înconjură Rusidava**.

În documentele interne, așezarea **Gîrdești** apare prima dată în anul 1505 (7013) luna iulie. Preocuparea principală a locuitorilor de aci era **viticultura**.

Din documente reiese importanța vinicolă a așezării **Gîrdești**, dar despre aceasta vom scrie în alt capitol. Astăzi, o stradă destul de lungă, ce pornește din **Capul Dealului**, trece pe lîngă biserica din Gîrdești, traversează linia ferată și se unește cu șoseaua Găneasa — Rîmnicu Vilcea, aproape de podul de fier de peste riul Pesceana, poartă numele de **Strada Avram Iancu**. Poporul o numește însă **Gîrdești**. Vechiul drum al Gîrdeștilor este actuala stradă de care am amintit.

Rusidava se afla, deci, pe teritoriul cartierul Gîrdești.

Cetatea Roșie. Este cazul să amintim aici o mică poveste în legătură cu cetatea de aci.

Nicolae Dovleac, un octogenar, mort acum vreo zece ani, îmi povestea prin 1935, cînd am mers pe „**Drumul Domnului de Rouă**”, că cetatea de la Gîrdești se numea „**Cetatea Roșie**”. De aci, probabil, Domnul de Rouă se numea și **Roșu împărat**, sau invers. Acesta, din cînd în cînd, în puterea nopții, venea în cetate pentru a se întîlni cu „zîna”, care locuia aci. După legendă, Domnul de Rouă trebuia să părăsescă cetatea înainte de răsăritul soarelui. Astfel, razele acestuia l-ar fi topit.

În legătură cu acesta amintim că în Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul României găsim înregistrat, în orașul Drăgășani, în „**Cartierul Momotești** (la cca. 150 m de șoseaua națională, de dreapta

Oltului, la E de G.A.S.). Ruinele castrului roman „Russidava“ sau cetatea „Domnului de Rouă“.¹⁰⁾

Roșu împărat este numele pe care dacii purtătorii de plete și de barbă¹¹⁾ l-au dat lui Traian și altor împărați romani, ce purtau părul scurt și se bărbiereau.

Desigur că povestea cu **Cetatea Roșie** și cu **Roșu împărat** supra-numit și **Domnul de Rouă**, și-ar avea o explicație în cazul când Rusidava sau unul din forturile sale, din Dealul Gîrdeștilor, din Dealul Oltului etc., va fi fost construit din cărămidă netencuită sau va fi fost apărată de un val de pământ ars. Dacă se va dovedi arheologic acest lucru, atunci această searbădă poveste, s-ar putea să aibă o legătură cu Rusidava.

Dacă, de asemenea, mai ținem cont de faptul că aci se cultiva vița autohtonă numită **rușița** și **roșioara** ce produceau **vinul roz** sau **roșu**, am putea găsi o explicație a toponimului **Rusidava**, căci într-adevăr **roșii** sau **rușii** sînt dacii din jurul **Cetății roșii**, care se ocupau intens cu cultura viței de vie, ocupație principală pînă în ziua de astăzi.¹²⁾ Acesta este și motivul pentru care arheologul **Dr. C.S. Nicolăescu-Plopșor** numea, în glumă, cetatea de care ne-am ocupat în acest capitol, „**Roșcava**“.

În concluzie : **Cetatea daco-romană Rusidava** se află în extrema de răsărit a cartierului **Gîrdești**. Prin acest toponim, **Rusidava** trăiește încă și se dovedește continuitatea daco-romană, neîntreruptă, în această veche vatră a **Drăgășanilor**.

Toponimul acesta se înscrie în fondul lingvistic tracic al **geto-dacilor**. Necunoscîndu-se sensul și vechimea acestui toponim „oficialitatea orașului **Drăgășani**“ l-a înlocuit de mult timp cu un nume relativ nou, **Avram Iancu**. Cu toate acestea cei mai mulți dintre locatari, ca și cei din împrejurimi, cunosc acest cartier sub vechea denumire : **Gîrdești**.

În consecință, socotim că revenirea oficială la toponimul **Gîrdești** este o datorie, întrucît legătura lui cu **Rusidava** are și alt aspect. Prin el dovedim, odată mai mult, că „**unitatea vastă traco-geto-dacă s-a făcut în nordul Olteniei**“ ; dar în același timp dovedim și **unitatea și continuitatea „fondului tracic și geto-dac“**,¹³⁾ în zona **Drăgășani**.

Gîrdești se încadrează în „**relația cetate-cetățeni**“ și are o „**semnificație deosebită în fundamentarea continuității fenomenului urban pe teritoriul țării noastre**“.¹⁴⁾ Așezarea face parte din așa numitele **canabae** „în care negustorul găsea clienți pentru marfa adusă, iar populația vecină își putea desface produsele agricole ale micii sale gospodării“¹⁵⁾.

Cu identificarea acestui toponim ce se păstrează viu în vorbirea curentă a locatarilor, etnogeneza și continuitatea noastră pe aceste meleaguri, capătă încă un punct de sprijin.

1 — Dumitru Berciu, *Etnogeneza și continuitatea poporului român*, în „Orizont”, *Rimnicul Vilcea*, august 1974, p. 16.

2 — Vezi Acad. Iorgu Iordan, *Nume de locuri românești în Republica Populară Română*, Editura Academiei, (București, 1952), p. 264. Menționăm că toponimul Gârdești nu apare la Iorgu Iordan.

3 — I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ediția II, București, 1967, p. 199, 202, 204, 217.

4 — G. Mihală, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, p. 20-21; idem, *Dicționar al limbii române vechi*, Editura enciclopedică română, București, 1974, p. 103.

5 — Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV, începutul secolului XIX*, Editura științifică, București, 1973, p. 34 și 186.

6 — Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura enciclopedică română, București, 1972, p. 28. I. Pătruț, în *Studii de limba română și slavistică*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 105 și 112, admite ca fiind de origine slavă, în latina dunăreană, cuvintele *baltă*, *gard* și altele. Ovid Densușianu în *Historie de la Langue Roumaine*, tome premier, *Les origines*, Bucarest, 1929, p. 264, vorbind, în stadiul acela, despre cuvântul slav *grădu*, adaugă: „Nous croyons dans tous cas que l'origine slave de *gard*, *garo* peut être maintenue, bien qu'elle ait été contestée par quelques philologues (cf. Jacic, *Arch. f. slav. Phil.*, XXII, 32).”

7 — Vezi *Dicționarul limbii române*, tomul II, fasc. IV, București, 1913, p. 228, considera cuvântul *gărdină* (*gărdin*) „de origine germană (*gargel*, *gergel*)” și nu-l pune în legătură cu etimonul *gard*.

8 — Vezi Prof. Florian Dudaș, *O rășniță de acum 1800 de ani* (rubrică semnată de Ecaterina Băfrincanu), în „Magazinul” XVIII, nr. 939, 21 dec. 1974, p. 2.

9 — Vezi *D.R.H.*, B, II, p. 62, doc. 37. La indice toponimul este însemnat cu asterisc, ca dispărut.

10 — *Lista monumentelor de cultură de pe teritoriul R.P.R.*, Editura Academiei Republicii Populare Române (1953), p. 9, nr. 32.

11 — Hadrian Daicoviciu, *op. cit.*, p. 24.

12 — Pornind de la latinul vulgar rus, din ros (=roșu) așa cum din *Rosalia* avem *Rusalii*. Pentru *Rusalii*, vezi N. Iorga, *Historie des roumains et de la romanité orientale*, vol. II, Bucarest, 1937, p. 113; „Jes Rusalii (peut être de la même origine latine)”. Vezi și p. 117. Sau: „Nous repetons que les Rusalii viennent probablement des Rosaliae romaines. *Ibidem*, p. 341. N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV*, pe baza toponimici și a onomastice, București, 1933, p. 49, spune că *Rusalii* e un cuvânt disimilat din *Rusare* — *Rosaria* — *Rosalia*. H. Tiktin, *Dicționar român-german*, II, București, 1903, p. 1347, consideră cuvântul *Rusalii* slav bisericesc: *rusalya*. El face această afirmație, necunoscând faptul că românii au fost creștinați înaintea slavilor. R. W. Seton-Watson, în *Historie des Romains*, Paris, 1937, p. 8, consideră acest cuvânt de origine latină.

13 — Dumitru Berciu, *op. cit.*

14 — Vasile Cucu, *Orașele României*, Editura științifică, București, 1970, p. 23.

15 — *Ibidem*, p. 29.

